

Prof. univ. dr. Alexandru Boroș
Lector univ. dr. Gina Negruț

Drept procesual penal

Ediția a 2-a, revizuită și actualizată

Editura
Stamangiu
2020

§6. Principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale

Dispozițiile Codului de procedură penală nu prevăd în mod distinct principiul oficialității, însă art. 7 CPP reglementează principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale.

Principiul oficialității consacră regula potrivit căreia actele necesare desfășurării procesului penal se îndeplinesc din oficiu de către organele judiciare competente, aplicându-se laturii penale a procesului penal, în timp ce acțiunea civilă se exercită din oficiu, de către procuror, în cazul în care persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitate de exercițiu restrânsă.

Legiuitorul Codului de procedură penală a preluat din principiul oficialității, așa cum era reglementat prin dispozițiile vechiului Cod de procedură penală, doar obligativitatea procurorului de a pune în mișcare și de a exercita acțiunea penală din oficiu, atunci când există probe din care să rezulte săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare a acesteia, așa cum rezultă din art. 7 alin. (1) CPP.

Consacrând în dispozițiile Codului de procedură penală prevederile Recomandării nr. 87 din 17 septembrie 1987 privind simplificarea procesului de justiție penală, în cazurile și în condițiile prevăzute expres de lege, atunci când urmărirea penală este completă și există probele necesare și legal administrate, conform art. 327 CPP, procurorul fie întocmește rechizitoriul prin care dispune trimiterea în judecată a inculpatului, fie întocmește ordonanța prin care dispune clasarea sau renunțarea la urmărirea penală.

Potrivit art. 3 alin. (2) CPP, funcțiile judiciare se exercită din oficiu, în afară de cazurile în care legea prevede altfel, menținându-se rolul activ al organelor judiciare, chiar dacă acest fapt nu mai este relevant distinct ca principiu în dispozițiile Codului de procedură penală.

Organele de cercetare penală, din oficiu, pot sesiza procurorul în legătură cu începerea urmăririi penale, de asemenea, conform art. 305 alin. (1) CPP, atunci când actul de sesizare îndeplinește condițiile prevăzute de lege, organul de urmărire penală dispune începerea urmăririi penale cu privire la fapta săvârșită ori a cărei săvârșire se pregătește, chiar dacă autorul este indicat sau cunoscut.

După începerea urmăririi penale, organele de cercetare penală strâng și administrează probele atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau a inculpatului, procurorul fiind obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu, atunci când există probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare.

Faptul că funcțiile judiciare „se exercită din oficiu, în afară de cazul când, prin lege, se dispune altfel”, reprezintă o restrângere a principiului oficialității, deoarece, potrivit art. 7 alin. (3) CPP, în cazurile expres prevăzute de lege, procurorul pune în mișcare și exercită acțiunea penală după introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea unei alte condiții prevăzute de lege. Aceasta se referă la situația în care legea nu permite organului judiciar să declanșeze acțiunea penală din oficiu, fiind necesară plângerea prealabilă, încuviințarea sau autorizarea organului competent prevăzut de lege.

Constatăm astfel că în cuprinsul alin. (2) și (3) ale art. 7 CPP sunt reglementate două *excepții* de la principiul obligativității punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale de către procuror:

A. *Posibilitatea procurorului de a renunța la exercitarea acțiunii penale* dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există un interes public în realizarea obiectului ei, potrivit art. 7 alin. (2) CPP (cunoscută sub numele de principiul oportunității urmăririi penale). Astfel, conform art. 318 alin. (1) CPP, în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa amenzii sau pedeapsa închisorii de cel mult 7 ani, procurorul poate renunța la urmărirea penală când constată că nu există un interes public^[1] în urmărirea faptei.

B. Tot excepții de la principiul obligativității punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale de către procuror sunt și *situațiile care reies din dispozițiile art. 7 alin. (3) CPP*, în care pentru punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale este necesară fie introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate, fie obținerea autorizării ori sesizarea organului competent sau îndeplinirea altei condiții prevăzute de lege^[2], și anume:

a) instituția *plângerii prealabile* ca o condiție indispensabilă pentru punerea în mișcare a acțiunii penale o întâlnim numai la anumite infracțiuni prevăzute în Codul penal [de exemplu, art. 193 – lovirea sau alte violențe, art. 196 – vătămarea corporală din culpă, art. 206 – amenințarea, art. 224 – violarea de domiciliu, art. 225 – violarea sediului profesional, art. 226 – violarea vieții private, art. 218 alin. (1) – violul în forma simplă, art. 238 – abuzul de încredere etc.].

Când acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, aceasta poate să împiedice exercitarea acțiunii prin retragerea plângerii prealabile, prevăzută de art. 158 CP.

În situația în care persoana vătămată este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă ori o persoană juridică ce este reprezentată de făptuitor, acțiunea penală se pune în mișcare și din oficiu, conform art. 157 alin. (4) CP;

b) o situație aparte față de ceea ce am analizat până acum o reprezintă cazul infracțiunii de *violență în familie*, prevăzută de art. 199 alin. (2) CP. Astfel, în cazul infracțiunilor prevăzute în art. 193 CP (lovirea sau alte violențe) și art. 196 CP (vătămarea corporală din culpă) săvârșite asupra unui membru de familie, acțiunea penală poate fi pusă în mișcare și din oficiu. Împăcarea înlătură răspunderea penală;

c) alte situații sunt cele în care punerea în mișcare a acțiunii penale este condiționată de sesizarea sau autorizarea organului competent, astfel:

– potrivit art. 431 CP, pentru infracțiunile prevăzute la art. 413-417 CP (absența nejustificată, dezertarea, încălcarea consemnului, părăsirea postului sau comenzii, insubordonarea, cuprinde în Capitolul I „Infracțiuni săvârșite de militari” al Titlului XI,

^[1] Potrivit art. 318 alin. (2) CPP, „Interesul public se analizează în raport cu: a) conținutul faptei și împrejurările concrete de săvârșire a faptei; b) modul și mijloacele de săvârșire a faptei; c) scopul urmărit; d) urmările produse sau care s-ar fi putut produce prin săvârșirea infracțiunii; e) eforturile organelor de urmărire penală necesare pentru desfășurarea procesului penal prin raportare la gravitatea faptei și la timpul scurs de la data săvârșirii acesteia; f) atitudinea procesuală a persoanei vătămate; g) existența unei disproporții vădite între cheltuielile pe care le-ar implica desfășurarea procesului penal și gravitatea urmărilor produse sau care s-ar fi putut produce prin săvârșirea infracțiunii”, iar conform alin. (3) al aceluiași articol, „Când autorul faptei este cunoscut, la aprecierea interesului public sunt avute în vedere și persoana suspectului sau a inculpatului, conduita avută anterior săvârșirii infracțiunii, atitudinea suspectului sau a inculpatului după săvârșirea infracțiunii și eforturile depuse pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii”.

^[2] A.L. LORINCZ, *op. cit.*, 2015, p. 39.

intitulat „Infraacțiuni contra capacității de luptă a forțelor armate”), acțiunea penală se pune în mișcare numai *la sesizarea comandantului*;

– potrivit art. 9 CP, punerea în mișcare a acțiunii penale pentru *infraacțiunile săvârșite în afara teritoriului țării* de către un cetățean român sau de către o persoană juridică română se face cu *autorizarea prealabilă* a procurorului general al parchetului de pe lângă curtea de apel în a cărei rază teritorială se află parchetul mai întâi sesizat sau, după caz, a procurorului general al parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, în termen de până la 30 de zile de la data solicitării autorizării, termen ce poate fi prelungit până la 180 de zile, în condițiile legii;

– potrivit art. 10 CP, în cazul infraacțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării de către un cetățean străin sau de o persoană fără cetățenie, îndreptate împotriva statului român sau a unui cetățean român ori a unei persoane juridice române, punerea în mișcare a acțiunii penale se face cu *autorizarea prealabilă* a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și numai dacă fapta nu face obiectul unei proceduri judiciare în statul pe teritoriul căruia s-a comis;

d) alte situații în care punerea în mișcare a acțiunii penale este condiționată de îndeplinirea altor condiții:

– pentru faptele săvârșite în exercițiul funcției lor, membrii Guvernului pot fi urmăriți penal, conform dispozițiilor cuprinse în art. 109 alin. (2) din Constituție, numai la *cererea* Camerei Deputaților, Senatului sau a Președintelui României. Cererea de a fi începută urmărirea penală pentru membrii Guvernului poate fi făcută numai de către Camera Deputaților, Senat și Președintele României. Trimiterea în judecată a unui membru al Guvernului atrage suspendarea acestuia din funcție. În toate aceste cazuri, competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție;

– potrivit art. 96 din Constituție, Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților și senatorilor, *pot hotărî* punerea sub acuzare a Președintelui României pentru săvârșirea infraacțiunii de înaltă trădare, prevăzută de art. 398 CP;

Excepțiile de la principiul oficialității au *caracter absolut*, în sensul că organele de urmărire penală și instanța de judecată nu pot acționa împotriva voinței organelor și persoanelor prevăzute de lege, actele efectuate prin încălcarea acestei voințe fiind sancționate cu nulitatea.

Aceste excepții își au explicația – așa cum s-a putut observa – fie în calitățile persoanelor care au încălcat legea penală (demnitari, militari), fie în natura infraacțiunilor săvârșite (cele pentru care este necesară plângerea prealabilă).

§7. Caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal

Din perspectiva dispozițiilor Convenției europene a drepturilor omului, *dreptul la un proces echitabil* comportă două accepțiuni: într-un *sens larg*, s-ar putea spune că el cuprinde toate garanțiile pe care le instituie art. 6 din Convenție^[1], o asemenea

^[1] Art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului: „1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci

abordare globală având justificarea în unitatea sa de reglementare, ca urmare a faptului că aceste paragrafe dau substanță dreptului general la un proces echitabil atât în materie civilă, cât și în materie penală, iar, în *sens restrâns*, dispozițiile înscrise în art. 6 parag. 2 și 3 reprezintă garanții specifice dreptului la un proces echitabil în materie penală.

De altfel, art. 21 din Constituție privind accesul liber la justiție nu face decât să reitereze prevederile art. 6 din Convenție cu privire la dreptul oricărei persoane de a se adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime, având în același timp dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

De asemenea, în art. 10 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară se prevede că „Toate persoanele au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, de către o instanță imparțială și independentă, constituită potrivit legii”.

Art. 8 CPP prevede în acest sens că organele judiciare au obligația de a desfășura urmărirea penală și judecata cu respectarea garanțiilor procesuale și a drepturilor părților și ale subiecților procesuali, astfel încât să fie constatate la timp și în mod complet faptele care constituie infracțiuni, nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil. Constatăm astfel că printre garanțiile procesuale oferite de dispozițiile acestui articol se numără dreptul părților și al subiecților procesuali principali de a avea acces la o instanță imparțială și independentă, dreptul inculpatului de a fi judecat într-un termen rezonabil, dreptul suspectului, inculpatului și martorului de a păstra tăcerea, respectarea principiilor specifice judecătii (principiul publicității, oralității, nemijlocirii și al contradictorialității), dreptul la traducere și interpretare, legalitatea și loialitatea administrării probelor.

Art. 6 parag. 1 din Convenție recunoaște oricărei persoane învinuite de săvârșirea unei infracțiuni dreptul de a obține, într-un termen rezonabil, o decizie definitivă cu privire la temeinicia și legalitatea acuzației ce i se aduce. Dispoziții similare se regăsesc și în cuprinsul art. 8 CPP, legiuitorul reglementând astfel în mod distinct în conținutul actual al Codului de procedură penală principiul operativității.

În aprecierea *termenului rezonabil* în materie penală se pot lua în considerare următoarele criterii: comportamentul părților, complexitatea cauzei, comportamentul organelor judiciare.

În ceea ce privește organele judiciare, acestea sunt obligate să manifeste promptitudine în desfășurarea activităților de cercetare la fața locului, valorificare a urmelor descoperite, ridicare de înscrisuri și alte obiecte necesare procesului

când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției. 2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită. 3. Orice acuzat are, în special, dreptul: a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa; b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale; c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer; d) să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”.

penal ș.a., pentru a nu se deprecia sau pierde mijloace de probă valoroase pentru soluționarea cauzei, să efectueze toate actele procesuale și procedurale (ascultări de persoane, expertize, constatări ș.a.), să respecte instituția termenelor în procesul penal (de exemplu, termenul de 24 de ore de la expirarea măsurii de supraveghere tehnică autorizate de procuror, în care acesta are obligația de a sesiza judecătorul de drepturi și libertăți de la instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în primă instanță sau de la instanța corespunzătoare în grad acesteia în a cărei circumscripție se află sediul parchetului din care face parte procurorul care a emis ordonanța).

Alte garanții privind respectarea dreptului la un proces echitabil sunt:

– existența unor instituții procesuale^[1] cum ar fi extinderea urmăririi penale sau schimbarea încadrării juridice a faptei, în cazul în care, după începerea urmăririi penale, organul de urmărire penală constată fapte noi, date cu privire la participarea unor alte persoane sau împrejurări care pot duce la schimbarea încadrării juridice a faptei;

– desfășurarea activităților de urmărire penală și de judecată de către organe specializate ale statului, care dispun de pregătirea necesară și de mijloace eficiente pentru valorificarea și administrarea mijloacelor de probă, în vederea tragerii la răspundere penală a făptuitorului.

De asemenea, în vederea armonizării legislației naționale cu prevederile Convenției și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, au fost reglementate în cuprinsul art. 488¹-488⁶ CPP dispoziții referitoare la *contestația privind durata procesului penal*. Astfel, potrivit art. 488¹ CPP, în cazul în care activitatea de urmărire penală sau de judecată nu se îndeplinește într-o durată rezonabilă, se poate face contestație de către suspect, inculpat, persoana vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente, precum și de către procuror, în cursul judecății, în vederea accelerării procedurii.

§8. Principiul garantării dreptului la libertate și siguranță

Libertatea individuală face parte din drepturile fundamentale ale omului. Pornind de la dispozițiile art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care consacră dreptul la libertate și la siguranță pentru orice persoană, reiterăm faptul că nimeni nu poate fi arestat sau reținut decât în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente^[2] și dacă există motive verosimile de a bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia, situație în care privarea de libertate are un scop precis^[3].

De asemenea, tot în cuprinsul acestei Convenții, la art. 5 parag. 3 se prevede că orice persoană arestată sau deținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare, având dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în

^[1] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 67.

^[2] A se vedea C.E.D.O., cauza *Pantea c. României*, hot. din 3 iunie 2003, în C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 318.

^[3] C. BÎRSAN, *op. cit.*, p. 310.

cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere.

În România, drepturile și libertățile persoanelor sunt interpretate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și tratatele la care România este parte, iar în cazul în care există neconcordanță între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile (art. 20 din Constituție).

De altfel, art. 23 din Constituție reglementează respectarea libertății individuale, sens în care percheziționarea, reținerea sau arestarea^[1] unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege.

Dispozițiile constituționale se regăsesc și în cuprinsul art. 9 CPP, ca principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia „În cursul procesului penal este garantat dreptul oricărei persoane la libertate și siguranță”, instituindu-se astfel caracterul de excepție al măsurilor preventive. Astfel, „Orice măsură privativă sau restrictivă de libertate se dispune în mod excepțional și doar în cazurile și în condițiile prevăzute de lege”. Făcând aplicarea art. 202 alin. (3) CPP, rezultă că orice măsură preventivă care va fi dispusă de către organele judiciare trebuie să fie proporțională cu gravitatea acuzației aduse persoanei față de care este luată și necesară pentru realizarea scopului urmărit prin dispunerea acesteia.

De asemenea, în cazul în care se constată că o măsură privativă sau restrictivă de libertate a fost dispusă în mod nelegal, organele judiciare competente au obligația de a dispune revocarea măsurii și, după caz, punerea în libertate a celui reținut sau arestat.

Tot ca o garanție a respectării dreptului la libertate, a fost stipulat în art. 9 CPP dreptul la repararea pagubei suferite de orice persoană față de care s-a dispus în mod nelegal, în cursul procesului penal, o măsură privativă de libertate, în baza art. 538-542 CPP.

§9. Principiul garantării dreptului la apărare

Dreptul la apărare este consacrat în toate legislațiile moderne, fiind înscris în majoritatea constituțiilor statelor, dar și în norme ale dreptului internațional, printre care amintim Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată în 1948 și Convenția europeană a drepturilor omului adoptată în 1959, care au consfințit și ele dreptul la apărare printre drepturile fundamentale ale omului.

Constituția României consacră prin art. 24 garantarea dreptului la apărare, astfel că, „În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu”, fapt fundamentat și prin dispozițiile art. 2 alin. (2) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat^[2], care prevăd că „Avocatul promovează și apără drepturile, libertățile și interesele legitime ale omului”.

De asemenea, potrivit art. 10 alin. (6) CPP, dreptul la apărare trebuie exercitat cu bună-credință și potrivit scopului pentru care a fost recunoscut de lege.

^[1] Aceste dispoziții sunt în prezent incidente și în cazul arestului la domiciliu, după cum a arătat Curtea Constituțională în Decizia nr. 740/2015 (M. Of. nr. 927 din 15 decembrie 2015).

^[2] Republicată în M. Of. nr. 440 din 24 mai 2018.

Continuând să fie promovată și prin dispozițiile Codului de procedură penală actual, care prevăd și garantează în mod expres dreptul la apărare, amintim în acest sens că organele judiciare sunt obligate să asigure părților și subiecților procesuali principali exercitarea deplină și efectivă a dreptului la apărare pe tot parcursul procesului penal, sens în care aceștia au dreptul fie de a se apăra ei înșiși, fie de a fi asistați de avocat.

Pentru desfășurarea acestei activități, conform art. 2 alin. (3) din Legea nr. 51/1995, avocatul are dreptul să asiste și să reprezinte persoanele fizice și juridice în fața instanțelor autorității judecătorești și a altor organe de jurisdicție, a organelor de urmărire penală, a autorităților și instituțiilor publice, precum și în fața altor persoane fizice sau juridice, care au obligația să permită și să asigure avocatului desfășurarea nestingherită a activității sale, în condițiile legii.

Aceste dispoziții se regăsesc de altfel și în capitolul din Codul de procedură penală intitulat „Avocatul. Asistența juridică și reprezentarea”, în cuprinsul căruia sunt prevăzute dispoziții referitoare la asistența juridică a suspectului, a inculpatului, a persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente.

Garantarea dreptului la apărare, ca principiu fundamental, presupune mai mult decât asistența juridică, în doctrină apreciindu-se că dreptul la apărare are un conținut complex, care se manifestă sub următoarele aspecte^[1]:

a) *posibilitatea părților de a-și asigura singure apărarea*. În acest sens, suspectul sau inculpatul are dreptul de a fi informat cu privire la fapta pentru care este cercetat și încadrarea juridică a acesteia, are dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii; în faza de judecată, inculpatul își poate face singur apărarea și în cadrul ultimului cuvânt care i se acordă după încheierea dezbaterilor. De asemenea, toate părțile pot exercita apelul drept cale de atac ordinară și, în anumite condiții, și unele căi extraordinare de atac;

b) *dreptul părților la asistență juridică*. În acest sens, suspectul sau inculpatul are dreptul să fie asistat de unul ori de mai mulți avocați în tot cursul urmăririi penale, al procedurii de cameră preliminară și al judecății. De asemenea, în cursul urmăririi penale, avocatul persoanei vătămate, al părții civile sau al părții responsabile civilmente are dreptul să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală, dreptul de a consulta actele dosarului și de a formula cereri și depune memorii, iar în cursul judecății, avocatul persoanei vătămate, al părții civile sau al părții responsabile civilmente exercită drepturile persoanei asistate, cu excepția celor pe care aceasta le exercită personal, și dreptul de a consulta actele dosarului.

Asistența juridică constă în sprijinul, îndrumarea și lămuririle pe care apărătorul le acordă persoanei pe care o asistă în timpul procesului penal^[2], activitatea avocatului realizându-se, potrivit art. 3 din Legea nr. 51/1995, printre altele, prin: consultații și cereri cu caracter juridic; asistență și reprezentare juridică în fața instanțelor judecătorești, a organelor de urmărire penală, a autorităților cu atribuții jurisdicționale, a notarilor publici și a executorilor judecătorești, a organelor administrației publice și a instituțiilor, precum și a altor persoane juridice, în condițiile legii; redactarea de acte juridice, atestarea identității părților, a conținutului și a datei actelor prezentate spre autentificare; asistarea și reprezentarea persoanelor fizice sau juridice interesate în fața altor autorități publice cu posibilitatea atestării identității părților, a conținutului și a datei actelor încheiate; apărarea și reprezentarea cu mijloace juridice specifice

[1] A.L. LORINCZ, *op. cit.*, 2015, p. 44.

[2] *Ibidem*.

a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice în raporturile acestora cu autoritățile publice, cu instituțiile și cu orice persoană română sau străină; activități de mediere; orice mijloace și căi proprii exercitării dreptului la apărare, în condițiile legii.

De regulă, asistența juridică este *facultativă*, dar există anumite situații expres și limitativ prevăzute de lege când aceasta devine obligatorie. Astfel, potrivit art. 90 CPP asistența juridică este *obligatorie* în următoarele situații:

– când suspectul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de detenție ori într-un centru educativ, când este reținut sau arestat, chiar în altă cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale, chiar în altă cauză, precum și în alte cazuri prevăzute de lege;

– în cazul în care organul judiciar apreciază că suspectul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea;

– în cursul procedurii în cameră preliminară și în cursul judecății în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani.

În cursul procesului penal, atât părțile și subiecții procesuali principali, cât și avocatul au dreptul să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării, iar dacă în cursul judecății se consideră că încadrarea juridică dată faptei prin actul de sesizare urmează a fi schimbată, instanța este obligată să pună în discuție noua încadrare și să atragă atenția inculpatului că are dreptul să ceară lăsarea cauzei mai la urmă sau amânarea judecății, pentru a-și pregăti apărarea.

§10. Principiul respectării demnității umane și a vieții private

În art. 11 CPP legiuitorul a consacrat două principii fundamentale, și anume principiul respectării demnității umane și principiul respectării vieții private.

10.1. Respectarea demnității umane

Introducerea acestui principiu s-a impus în urma aderării României la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante^[1], fiind prevăzut în mod distinct și în art. 22 alin. (2) din Constituție, care prevede că „Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant”.

Acest principiu a fost expus pentru prima dată în mod expres în legislație penală prin art. 5¹ CPP 1968, introdus prin Legea nr. 32/1990 pentru modificarea și completarea unor dispoziții ale Codului de procedură penală^[2], și în cuprinsul art. 267¹ CP 1969, prin incriminarea infracțiunii de tortură, încurajând respectul universal efectiv al drepturilor omului și al libertăților fundamentale, astfel încât nicio persoană să nu fie supusă torturii, pedepselor sau tratamentelor cu cruzime, inumane ori degradante, chiar în cazul în care se fac vinovate de săvârșirea unor infracțiuni grave^[3]. De altfel, și în cuprinsul Codului penal actual se regăsesc incriminate atât infracțiunea de tortură

^[1] Convenția a fost adoptată la New York în 1984, România aderând la ea prin Legea nr. 19/1990 (M. Of. nr. 112 din 10 octombrie 1990).

^[2] M. Of. nr. 128 din 17 noiembrie 1990.

^[3] GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 76.

(art. 282 CP), cât și infracțiunile de cercetare abuzivă (art. 280 CP), supunere la rele tratamente (art. 281 CP), represiune nedreaptă (art. 283 CP).

Principiul analizat presupune dreptul persoanei la integritate psihică și fizică, tortura neputând fi exercitată în nicio împrejurare, nici chiar în cazuri excepționale (stare de război sau de amenințare cu războiul, de instabilitate politică ș.a.), din ordinul superiorului sau al unei autorități publice pentru a o justifica, însă legea prevede că durerea sau suferința rezultate exclusiv din sancțiunile legale inerente acestora nu constituie tortură.

În prezent, principiul respectării demnității umane este consacrat în art. 11 alin. (1) CPP, care prevede că „Orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau de judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane”.

În acord cu dispozițiile procesuale penale care consacră în mod expres respectarea demnității umane pe tot parcursul procesului penal se înscriu și dispozițiile art. 101 CPP, prin care se consacră principiul loialității administrării probelor, fiind totodată „oprit a se întrebuița violențe, amenințări ori alte mijloace de constrângere, precum și promisiuni sau îndemnuri în scopul de a se obține probe”. Cu toate acestea, în cazul în care se constată probe obținute prin tortură, precum și existența unor probe derivate din acestea, conform art. 102 CPP, aceste probe vor fi excluse și nu vor putea fi folosite în cadrul procesului penal, iar nulitatea actului prin care s-a dispus sau autorizat administrarea unei astfel de probe ori prin care aceasta a fost administrată va determina excluderea probei.

10.2. Respectarea vieții private

În acord cu art. 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului^[1], potrivit căruia nicio persoană nu poate face obiectul unor imixțiuni arbitrare în viața sa particulară, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondența sa, nici al unor atingeri ale onoarei sau reputației sale, orice persoană având dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri, se înscriu și dispozițiile art. 17 din Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice^[2], precum și dispozițiile art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale^[3], unde

^[1] Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A, în cadrul celei de-a III-a Sesiuni a Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite. Documentul este disponibil online pe site-ul www.ohchr.org.

^[2] Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. A intrat în vigoare la 23 martie 1976, conform art. 49, pentru toate dispozițiile, cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie au intrat în vigoare și dispozițiile art. 41. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974, prin Decretul nr. 212/1974 (B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974). Document disponibil online pe site-ul www.lege5.ro.

^[3] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a fost elaborată în cadrul Consiliului Europei și semnată la 4 noiembrie 1950, la Roma. Document disponibil online pe site-ul www.echr.coe.int. Convenția constituie unul dintre instrumentele internaționale cele mai importante și eficiente de protecție a drepturilor omului în lume, pentru două rațiuni principale: locul pe care îl ocupă în cadrul sistemelor de drept naționale ale statelor care au ratificat-o, loc care explică profunda influență pe care o exercită asupra legislației și jurisprudenței acestor state, și faptul că, spre deosebire de alte instrumente internaționale de acest gen, Convenția europeană a drepturilor omului are în cuprinsul său și un mecanism jurisdicțional supranațional ale cărui soluții se impun statelor contractante, astfel fiind garantată efectiv respectarea drepturilor omului proclamate prin Convenție. În acest sens, a se vedea M. UDROIU, O. PREDESCU, *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. Tratat*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 10.